

VU Research Portal

Kille mist

Schutz, R.

2016

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Schutz, R. (2016). *Kille mist: Het Nederlandse notariaat en de erfenis van de oorlog*. Boom uitgevers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Inhoud

Woord vooraf 9

1. 'Een gelaat omlijst met bakkebaarden' 13

Het historische beeld van het notariaat 13

De vraagstelling: het notariaat en de ontrecting 17

Methodologische verantwoording 19

De Nederlandse historici en het ethische debat 22

Plan van behandeling 25

De bestuurlijke context van het notariaat in het interbellum 31

Het archief als kennissysteem: doolhof of labyrint? 35

2. Het oorlogsrecht in de twintigste eeuw: 'war or servitude' 41

Inleiding: humanisering en ontrecting 41

De Haagse Conventie: humaniserend oorlogsrecht 41

De beperkingen van het LOR: 'war or servitude' 44

De Britse en Duitse economische strijd tijdens de Eerste Wereldoorlog 47

Conclusie: economische oorlogvoering en ontrecting 52

3. Ontrecting: nazi-Duitsland en het bezette België 53

Inleiding 53

De ontrecting van de Joden in het Duitse Rijk 54

Het Duitse notariaat en de gelijkschakeling van de juridische beroepen 60

Het notariaat in het bezette België 1940-1944 65

Conclusie: nazificatie of verzet binnen smalle marges 72

4. Het interbellum: een muur van stilzwijgen 75

Inleiding: burgerlijk en beheerst 75

De liberale herkomst van de ministerieplicht 76

De sociale functie van de notaris 82

De crisisjaren: notarissen in het gedrang 87

Drie spraakmakende notariële deconfitures	91
Conclusie	101
5. Oorlogsgeweld, verzet en repressie	103
De slag in mei 1940 en het gewapend verzet	103
Notarissen en de zware consequenties van hun steun aan de illegaliteit	107
Notarissen in verzet, omgekomen in de kampen	109
Repressie: de gijzelaars uit het notariaat	117
Conclusie	120
6. De Broederschap en de oorlog	123
Inleiding: van mobilisatie naar oorlog	123
Verordening 3/1940: de organisatie van het bezettingsbestuur	124
De Broederschap en de eerste dilemma's van de bezetting	129
Hulp aan de getroffen Rotterdamse broeders?	132
Deviezenmaatregelen en de beperking van het vijandelijke vermogen	137
Het Besluit Vervreemding Landbouwgronden: de kritiek van Van Oven	143
Conclusie: de juridische en bestuurlijke accommodatie na vo 3/1940	147
7. Het notariaat onder de Nieuwe Orde	151
Inleiding: de bestuurlijke positie van de Broederschap	151
De druk van de leden op het Hoofdbestuur om meer service	152
Anti-Joodse maatregelen: het ontslag van de Joodse notarissen	159
Groenier en de NGV: de notaris als ontrentingsadviseur	165
De Liro-verordeningen en de ledenservice van de Broederschap	167
De schending van de geheimhoudingsplicht door Liro	173
Sociale hervorming, het notariaat en de NSB	177
De Broederschap onmisbaar?	184
Conclusie: van afwachten naar afhankelijkheid	187
8. Het morele appèl van notaris Krusinga	189
Inleiding: een wereldse plattelandsnotaris	189
Krusinga en de repressieve maatregelen tegen Joden	190
Krusinga's toespraak voor de ring: 'Niet afdalen naar lijdelijkheid'	193
De 'Joodse hypotheke'	197
De ambtsuitoefening van de notaris onder repressie en terreur	201
Conclusie: de morele positie van de notaris tijdens de bezetting	202

9. De ondernemende notaris De Kat en de huisjesmelker	205
Inleiding: ondernemerschap en onpartijdigheid	205
Van een idyllische jeugd naar het faillissement	206
De nauwe band tussen de notaris en een Rotterdamse speculant	209
Conclusie: gebrekkige normen en falend toezicht	212
10. De notaris-bestuurder Libourel	215
De notaris als mens en als bestuurder	215
Van burgemeesterszoon tot notaris	216
Functies in het bedrijfsleven en het maatschappelijk leven	224
Libourel, het proces-Van der Lubbe en het nazi-strafrecht	228
Zomer en herfst 1940. De Nederlandse Unie	231
De gijzeling van Libourel in K.L. Herzogenbusch	233
Conclusie: noblesse oblige	237
11. Het Joodse onroerend goed: ‘geen Jodenboeltje’?	239
Inleiding: de rol van de notaris bij de doorverkoop van Joodse panden	239
Prijsbeheersing van het onroerend goed	240
Prijsbeheersing: de theorie en de notarispraktijk	242
De handel in Jodenpanden: ‘Een tijdbom op het dak’	246
De ‘lijdelijke’ notaris en de doorverkoop van Joodse panden	255
De totstandkoming van de transactie en de transportakte	256
Conclusie: notariële lijdelijkheid of financiële betrokkenheid?	262
12. De vervreemding becijferd: de handel in ‘Jodenpanden’	265
Inleiding: werden de Joodse transacties vertraagd?	265
De analyse van de NGV-gegevens over de koopcontracten	269
Analyse van de NGV-gegevens over de kwantitatieve omzetten	273
Analyse van de NGV-gegevens over de waarde van de omzetten	275
Transacties in Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en ’s-Gravenhage	276
De rol van NSB-notarissen bij de verkoop van Joods onroerend goed	281
Ontrechting: herverdeling van vermogen en de rol van de staat	283
Conclusie: registratie, cijfers en de bijstelling van het historisch beeld	285
13. Uitgesloten. De Joodse notarissen in de Joodsche Raad	289
Inleiding: de Joodsche Raad als bestuursorgaan	289
De rechtsvorm van de Joodsche Raad	292

Ex-notaris Spier en de <i>Sperres</i>	296
De decimering van het bestuur van de Joodsche Raad	300
Conclusie: het tevergeefse streven naar bestuurlijke continuïteit	305
14. Valse start. De zuivering van het notariaat	309
De chaotische weg naar de bevrijding	309
De ‘kille mist van rechtsonzekerheid’	315
De zuivering van het notariaat: een valse start	320
De zuivering van het notariaat: tweede fase	339
Tegenzin: de restitutie van de notariële honoraria	348
De zuivering van de kandidaat-notarissen	355
Conclusie: de zuivering van het notariaat binnen de brede context	368
15. De wederopbouw: de consensus van het stilzwijgen	371
Inleiding: de sociale functie van de notaris herontdekt	371
Het rechtsherstel als een kans voor het notariaat	372
Het notariaat en de praktijk van het rechtsherstel	376
Het oordeel van de rechter na 1948 over de rol van de notaris	386
De jaren vijftig: notaris Claessens en de ‘Fabel der lijdelijkheid’	403
Het notariaat en de vermistenproblematiek	413
Het notariaat en de nasleep van de bezettingstijd 1960-heden	425
Conclusie: de onmisbaarheid van het naoorlogse notariaat	429
Conclusie	433
Noten	439
Samenvatting	523
Summary	537
Lijst van afkortingen	553
Geraadpleegde literatuur	557
Geraadpleegde archieven	573
Digitale bronnen en archieven	577
Personenregister	581